

БІБЛІЯТЭКА САЮЗА ПІСЬМЕННИКАЎ БЕЛАРУСІ

БІБЛІОТЕКА СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ БЕЛАРУСИ

Зінаіда ДУДЗЮК

НА ПАРОЗЕ РАЮ

АПОВЕСЦІ
КІНААПОВЕСЦІ
АПАВЯДАННІ

МІНСК
ВЫДАВЕЦТВА «ЧАТЫРЫ ЧВЭРЦІ»
2018

УДК 821.161.1(476)-3
ББК 84(4Беи)6-44
Д81

Дудзюк, З. І.

Д81   На парозе раю : аповесці, кінааповесці, апавяданні / Зінаіда Дудзюк. — Мінск : Чатыры чвэрці, 2018. — 330 с. — (Бібліятэка Саюза пісьменнікаў Беларусі).

ISBN 978-985-581-006-4.

Персанажы аповесця ў і апавяданні ў новай кнігі Зінаіды Дудзюк перажываюць падзеі, якія цалкам мяняюць іх жыццё: Аляўціна («На парозе раю») паехала ў Германію на заробкі, каб дапамагчы сыну разлічыцца з пазыкаю, а ў выніку апынулася ў лагеры для бежанцаў; Клаудзія («Рэванш») марыла пра сям'ю, а была вымушаная бараніць жаночую годнасць ад дамагання ўплывовых залётнікаў; Зоя («Вольны палёт») страціла ўсё, апынулася на сметніку, але здолела стаць патрэбнай людзям... Трапляючы ў трагічныя сітуацыі, герайні кнігі ўсведамляюць: ўсё тое, што з імі адбываецца, яны ствараюць уласнымі ўчынкамі.

Адрасавана шырокаму колу чытачоў.

УДК 821.161.1(476)-3
ББК 84(4Беи)6-44

ISBN 978-985-581-006-4

© Дудзюк З. І., 2018

© Афармленне. ТДА «Выдавецтва
“Чатыры чвэрці”, 2018

АПОВЕСЦІ

РЭВАНШ

1

Яна нязручна сядзела за кухонным сталом, у дзверцы якога ўпіраліся калені, памешвала лыжачкай у кубку духмяны ўзвар з зёлак і напружана спрабавала ўспомніць сон, з якім абудзілася. Ёй гэта не адразу ўдалося, але раптам выплыў у памяці пяшчотны тварык немаўляці — і адразу згадалася, што прыснілася ёй, быццам яна нарадзіла дзяўчынку, цешылася ёю, загортваючы ў белыя пялюшкі. Дзіця аказалася вёrtкае, вылузвалася з паркалю — ружовыя ладныя ножкі і ручкі прагнулі волі. Жанчына глядзела на немаўля і сілілася адказаць самой сабе на пытанне, ад каго ж яна нарадзіла дачку — ці ад Сіроціна, ці ад Кедрава, ці ад Гальмака. Чамусьці думка пра законнага мужа ў яе не ўзнікла. Падсвядома яна помніла, што яго ўжо няма не свеце. А гэтыя трое ці жывыя? Ім жа зараз усім дай Божа па колькі гадоў... Міжвольна падумала, ці не на хваробу гэты сон? Хаця некалі мама казала, што дзяўчынка сніцца на нейкае дзіва.

Яна адпіла трохі ўзвару. Па сібірской звычцы любіла, каб вадкасць была гарачая, сагравала ўсё ў сярэдзіне, давала тое цяпло, з якім можна было б супрацьстаяць сцюжы, хоць зараз быў самы пачатак вясны. Лісточкі нясмела вызываляліся з пупышак на бярэзіне, якая калыхала голле на ўзоруні яе акна на

3

другім паверсе шматпавярховага дома. Дзень быў сонечны, праўда, вокны яе аднапакаёўкі выходзілі на заход, так што сонца можна было чакаць толькі па абедзе. Яна горка падагульніла, што ўсё ў яе жыцці ідзе на заход ды на зыход, і зноў вярнулася думкаю да сну, але тут жа адмахнулася ад яе: спіцца, дык і сніцца розная лухта.

Раптам зазваніў тэлефон. Ад нечаканага рэзкага гуку яна нават уздрыгнула, падышла, падняла трубку, пачула незнёмы дзяячы голас:

— Добры дзень! Запрасіце, калі ласка, Клаўдзію Міхайлаўну Мартынюк.

— Я вас слухаю, — адказала жанчына.

— Вас турбуе аглядальнік абласной газеты Юлія Яновіч. Я ведаю, што вы былі ахвяраю рэпрэсій, цяпер — рэабілітаваны. Ці не згадзіліся б сустрэцца са мною і расказаць пра перажытае?

Жанчына адчула, як на момант балюча сцялося ад страху сэрца і заспяшалася мітусліва, з перабоямі. Яна з цяжкасцю выціснула з сябе:

— Каму гэта цікава?

— Людзі павінны ведаць праўду, што вы пакутавалі нявінна. І мы не маєм права забываць тое страшнае мінулае, якое перажылі вы, людзі старэйшага пакалення, каб яно не паўтарылася зноў, — хутка і з пафасам прамаўляў малады голас.

«Што і як раскажу ёй? — пранеслася ў галаўе жанчыны, пакуль яна слухала журналістку. — Навошта варушыць мінулае? Яшчэ скопіць сардэчны прыступ, давядзецца выклікаць хуткую».

— Клаўдзія Міхайлаўна, вы слухаеце мяне?

— Так, так, я вас чую.

— Скажыце, калі ласка, калі і дзе мы маглі б з вамі сустрэцца?

— Вы ведаеце, я кепска пачуваюся, — паскардзілася жанчына, жадаючы адкласці сустрэчу.

— Клаўдзія Міхайлаўна, я ўмею падымаць настрой! Пабачыце! Усё будзе цудоўна! — запэўніла дзяўчына. — Давайце не будзем адкладваць. Прыходзьце да мяне ў рэдакцыю ў трыста трэці пакой. Сёння такі цудоўны дзень! Сонца праста асяляпляльнае! А калі не можаце, дык я да вас забягу. Як вам лепш?

— Забягайце. Што ўжо з вамі зробіш, — нечакана для сябе самой згадзілася жанчына.

— А ў які час лепш? Каб не размінуцца.

— Заходзьце праз гадзінкі дзве, я буду чакаць.

— Дзякую вялікі, да сустрэчы.

Жанчына паклала трубку, села на канапу, разгублена агледзела пакой, сказала сама себе: «Вось табе, Клаўка, і сон у руку: дзяўчынка — дзіва, а пялюшкі — газета. Божакі, ажно ў жар кінула! Гэта ў маладосці хацелася быць узорам для ўсіх, каб газеты пісалі, каб узнагароды звінелі на аксаміце сукенкі! Вядомасці хацелася. Ды выйшла наадварот: знявага, прыніжэнне, турма, Бадайбо. Схамянулася блудная слава і ўсё ж згадала пра мяне. Ну-ну, дзякую і на гэтым. Аднак навошта майму стомленаму сэрцу мітусня? Гэта ж толькі пустая турбота. Што я раскажу пра сябе? Праўду? Якую праўду? Хто яе здатны зразумець? Усё жыццё маё паламалася з-за таго, што хацела кахаць і быць каханай, мець сям'ю і дзяцей. Ці ж гэта злачынства? Зрэшты, мяркуючы па тым, як гэтае дзяўчыно спяшалася, сядзець у архіве і разбіраць маю справу яна не будзе. Не да таго ёй. Газета патрабуе аператыўнасці. Людзі гатовыя верыць у самыя неверагодныя міфы. А зрэбная праўда мала каго цікавіць. Нічога злачыннага я не зрабіла, а, між тым, сапраўды стала ахвяраю. Сёння ўжо не так важна, на што я ахвяравала маладосць, тым больш, што пра ўсё жыццё не раскажаш нейкай зялёнай і наіўнай журналістцы. Цяпер я пакутніца. Гэта горкая

праўда, а калі мянэ хочуць зразумець, паспачуваць, дык чаго баяцца? Раскажу сёе-тое. Няхай пастухае. Трэба ціск памераць, нешта ажно млосна зрабілася, і ў сэрца калючка коле. Ах, нервы, мае бедныя нервы...»

2

Ружовашчокая, бойкая Юля паставіла насупраць Клаўдзіі Міхайлаўны дыктафон, дастала нататнік, пазірала дапытліва, чакаючы, калі жанчына збярэцца з думкамі.

— Давайце абыдземся без гэтай тэхнікі, нешта яна мянэ напружвае, — папрасіла жанчына.

— Калі ласка, — адказала журналістка і выключыла дыктафон. — Мне хацелася пакінуць на памяць ваш голас.

— Я чалавек іншага пакалення, вы, напэўна, маглі б быць маёй унучкай.

— Клаўдзія Міхайлаўна, выглядаеце вы праста выдатна. Я вам ніколі не дала б ваших гадоў.

— Ай, Юлечка, год туды, год сюды. Якая розніца? Было б здароўе. Давайце пагаворым па-чалавечы. Я адкажу на пытанні, задаволю вашу цікаўнасць. Але, ведаецце, мне не вельмі хочацца, каб пра мянэ пісалі.

— Хіба пра такое можна маўчаць? Нейкія зламыснікі абылгалі вас, ні ў чым не вінаватага чалавека, назвалі ворагам народа, а вы будзеце трываць і насіць у сабе сваю крыўду?

— Я ўсім дараўала, інакш не выжыла б... Гэта мой лёс. Які Бог даў, такі і прыняла.

— Разумею, але і нягоднікі павінны ведаць, што за хлусню трэба адказваць. Калі яны некага абмазалі брудам, дык няхай хоць праз шмат гадоў іхні бруд вернецца да іх. Усе злачынныя справы абавязкова будуць выкрыты.

— Мне не хацелася б згадваць іхнія прозвішчы па той простай прычыне, што, можа, некага з іх і жывога ўжо няма. Самі ведаеце, пра мёртвых дрэнна не кажуць. А калі ёсць у іх дзеци ці ўнукі, дык яны ж не павінны адказваць за грахі бацькоў і дзядоў.

— Мы не суддзі, Клаўдзія Міхайлаўна. Мой артыкул нікому не нашкодзіць. Проста раскажыце пра сябе ў той скрушны для вас час, — папрасіла журналістка.

— Безумоўна, тады мне было вельмі крыўдна і цяжка, што мяне, маладую, апантаную жаданнем працацаць, служыць радзіме, пасадзілі ў турму. Я ж прайшла вайну, была падпольшчыцай, сувязной, партызанкай, выжыла ў час акупацыі, а тут свае расправіліся ні за што. А як невыносна было пасля таго, як выйшла з турмы! Я аказалася выкрасленаю з жыцця, на працу нікуды не бралі, скроль натыкалася на пагардлівыя позіркі.

На вочы жанчыны навярнуліся слёзы, яна выцерла іх, і, можа, толькі цяпер Юля заўважыла, зморшчаную сухую скuru на руках. Ды і твар раптам пакамечыўся, ці гэта знянацку сонца высвеціла дробныя маршчынкі, якія перакрэслілі шчокі, лоб, шыю старой.

— Клаўдзія Міхайлаўна, прашу вас, не хвалюйцеся. Усё ж мінула. Я думала, што вы зможаце паглядзець на той час нібы збоку і не засмучацца.

— Гэтая рана незагойная. Мінулае нікуды не знікае, яно заўсёды з намі. Ведаеце што, давайце я вам згатую гарбаткі. Прывыкла я там, у Сібіры, душу адаграваць гэтым напоем, відаць, інакш не атрымаеца ў нас гаворкі.

— Буду ўдзячнай, — адказала журналістка са сваёю нязменнаю ўсмешкаю прыгожа акрэсленых вуснаў.

Гаспадыня затрымала на ёй позірк і сказала:

- А ў вас, напэўна, шмат прыхільнікаў.
- Няшмат, — сумелася Юля. — А калі і ёсць, дык далёка не тыя, хто можа спадабацца.
- І што ж вы робіце з тымі, хто асабліва назалія?
- Пасылаю куды далей, — лёгка адказала дзяўчына.
- А калі гэта начальства?
- Раблю выгляд, што нічога не заўважаю.
- І не баіцесь страціць працу?
- Журналіст — гэта ж не пасада, а толькі чорная будзённая праца. Гані радкі дзень пры дні!
- Шчаслівы ў вас характар. Паshanцавала вашаму мужу.
- Я не замужам.
- Колькі ж вам гадочкиаў, калі не сакрэт?
- Пад трыццаць.
- Мне тады было амаль столькі ж, — усміхнулася жанчына і пайшла на кухню.

Журналістка акінула позіркам постаць гаспадыні, яшчэ даволі стройную, са спіны і не скажаш, што гэтай жанчыне пад восемдзесят. Ёсць такія людзі з нязломным духам. Як ні гне іх жыццё, як ні круціць, а яны працягваюць існаваць, знаходзіць нейкае адхланне і радавацца кожнаму дню. Нават гэты пакой паказваў, што чалавек тут жыве неабыякавы: вялізная на ўсю сцяну шафа, набітая кнігамі, пераважна класікай, ваза з шорсткімі сухацветамі, канапа, два крэслы і круглы столік — ніводнай лішняй рэчы, не так, як гэта бывае ў некаторых старых людзей, якія завальваюць кватэры розным непатрэбным начыннем. На адной з кніжных паліц Юля заўважыла фотаздымак гаспадыні, дзе яна была яшчэ даволі маладая. Прыйгожы авал твару акаляла завітая кароткая стрыжка, вочы строгія і адчужаныя.

«Каб удалося яе разгаварыць, напэўна, атрымаўся б цікавы матэрыйял, прынамсі, яшчэ ніхто з маіх

калег не браўся за тэму рэпрэсій, — падумала Юля, адчуваючы няўпэўненасць у сабе, бо ведала, што нейкім выпадковым словам можна выбіць чалавека з раўнавагі, і тады ён замкнеца, нічога ад яго не даведаешся. — Трэба быць вельмі асцярожнай у падборы пытанняў. А мо наадварот пытацца канкрэтна пра тое, што мяне цікавіць? Чаго ж я сяджу як на імянінах? Можа, трэба памагчы старой?»

Журналістка зазірнула на кухню, спытала:
— Ці патрэбна рабочая сіла?
— Усё гатова, Юлечка, бярыце кубачкі, а я прынясу печыва.

Духмяная гарбата трохі развеяла напружанасць. Сонца ўсміхалася ў акне. Субяденіцы, прыхлебаючы салодкую гарачую вадкасць з кубачкаў, размаліваних галінкамі хвоі, неўпрыкметку прыглядаліся адна да адной.

— У вас нават кубачкі нагадваюць пра Сібір, — заўважыла Юля.

— Так, гэты сервіз я прывезла адтуль.
— Гляджу я на ваш малады фотаздымак. Вы такая прыгожая!

— Маладыя ўсе прыгожыя, — паблажліва адказала гаспадыня.

— Скажыце, вас білі на допытах?
— Не, не білі, але спаць не давалі.
— Як гэта?
— Уначы дапытвалі, а ўдзень не дазвалялі класціся на ложак.
— Як жа вы гэта вытрымалі? — са спачуваннем спытала Юля.

Жанчына апусціла вочы, паўзіралася ў змесціва кубка і ціха прамовіла:

— Зрэшты, мне не было ў чым прызнавацца. Я прыняла ўмовы гульні, згадзілася з усімі абвінавачваннямі, падпісала нейкія паперы і мяне пакінулі ў

спакоі да суда, на якім прызначылі дзесяць гадоў пакарання, а потым завезлі ў Сібір, у Бадайбо. Чуі пра такі горад, дзе здабываюць золата? Вось і ўся гісторыя.

Клаўдзія Міхайлаўна паглядзела Юлі ў очы, нібы правяраючы, ці прыняла тая на веру сказанае, і су-пакоілася. Журналістка, не выяўляючы нікага недаверу, пачала нешта запісваць у нататнік, а потым спытала:

— Як вам там было?

— Цяжка, — уздыхнула старая. — Спачатку пасылалі на лесапавал. Маразы ў сорак градусаў, або восеньская слота, або летняя спякота і гнюс — няма паратунку. Пакуты пякельныя! Жанчыны там больш за чатыры гады не вытрымлівалі. Мяне ўратавала тое, што я ўмела шыць. Праз год мне знайшлася праца ў швейнай майстэрні. Там таксама было не соладка, але ж я працавала ў памяшканні, а не на марозе. Калі жонкі ахойнікаў даведаліся, што я некалі была мадысткаю, сталі шыць у мяне свае строі, часам частавалі чым-небудзь смачным. Так і выжыла.

— За што ж вас пасадзілі? — ціха прамовіла Юля сваё галоўнае пытанне.

— Вой, Юлечка, я і сама да гэтага часу не магу зразумець. Нейкі звышпільны нкусавец у маёй любоўнай запісцы, адрасаванай аднаму чалавеку, разгледзеў прыкметы нянавісці да савецкай улады і маю схільнасць да шпіёнства. Ніколі не думала, што мяне, сакратара падпольнага Антопальскага райкама камсамола, узнагароджаную двума медалямі і ордэнам, пасадзяць у турму.

Юля адсунула свой кубак з недапітаю гарбатай і пачала хуценька запісваць. Настаў той момант, калі, як здалося журнalistцы, жанчына разгаварылася, цяпер заставалася толькі разумна ставіць пытанне за пытаннем.

— Вы ў некага закахаліся?

— Так. Але ён аказаўся жанатым. І што я ў ім знайшла? Проста ачмурэнне нейкае навалілася. Ці мо інстынкты мною кіравалі? Жонка ў яго была раўнівая. Мой ліст да яго перахапіла, напісала на мяне данос куды трэба. Карацей, за ўсё трэба плаціць, — развяла рукамі жанчына, на твары яе было напісана пакаянне, як у грэшніцы, якая шкадавала аб сваім учынку.

— Разумею. А дзе ж вы працавалі пасля турмы?

— Уладкавалася ў бібліятэку дзіцячага дома. Сваіх дзяцей у мяне не было, усю любоў я аддавала гэтym сіроткам. Яны мне пасля лісты пісалі з усіх канцоў краіны.

— Вы так і не выйшлі замуж?

— Замужам я была, але мой муж, таксама былы арыштант, не хацеў дзяцей, меў слабое здароўе. Яго жорстка білі на допытах, мо найперш за тое, што меў шляхетнае паходжанне. Ён быў перакананы, што два старыя лагернікі не могуць нарадзіць здравае дзіця. Зрэшты, пэўна, адчуваў, што мала яму гадоў адмерана. Пражыў ён пасля турмы ўсяго дванаццаць гадоў і аднойчы ціха сканаў у сне. Спынілася сэрца. А я ўсё жыву. Нішто ў маёй душы не змянілася ў адносінах да радзімы. Вы ведаецце, Юлечка, зараз некаторыя выходзяць з камуністычнай партыі, спальваюць білеты, а я хачу вярнуць свой партыйны билет.

— Нашто вам гэта? — здзівілася журналістка.

— Напэўна, хачу яшчэ раз вярнуцца ў маладосць. Пачакайце, зараз я пакажу вам сібірскія фотаздымкі. У мяне іх шмат.

Юля незаўважна для сябе праседзела ў Клаўдзіі Міхайлаўны да прыцемкаў, разглядваючы фотаздымкі, слухаючы яе аповед пра жыццё ў лагеры,

пра сібірскую прыроду і тамашніх людзей, схамянулася, калі гаспадыня паднялася і ўключыла свято.

— Вой, я ў вас столькі часу забрала! Даруйце, калі ласка! Як надрукуюць матэрыял, я абавязкова патэлефаную, — спахапілася Юля.

— Можа, не трэба пісаць пра мяне? — зноў выказала сумненне гаспадыня.

— Трэба! Яшчэ як трэба! Дзякую вам за ўсё, — дзяйчына нечакана для сябе самой нахілілася і пачалавала старую ў шчаку як блізкага чалавека.

3

Юля з асалодаю ўдыхнула вечаровае паветра, напоенае пахам першай маладой лістоты. Колькі разоў яна абяцала сабе, што наступнай вясной возьме адпачынак і будзе назіраць, як распускаюцца і цвітуць дрэвы, як наступае лета, весці дзённік, запісваць усё да драбніц, кожную змену ў прыродзе. Але гэтыя абяцанні так і заставаліся няздзейненымі, бо заўсёды навальваліся нейкія праблемы і справы, а потым прыходзіла лета, калі хацелася з'ехаць куды-небудзь на мора ці хоць на возера, каб не сядзець у задушлівым горадзе.

«Ужо раскісла. Думай пра атыкул, — загадала яна сабе. — Што ж я напішу пра Клаўдзю Міхайлаўну? Бабулька вельмі прыязная, сімпатычная. Але, здаўся мне, нешта недагаворвала. Зрэшты, хто з нас гатовы расказаць пра сябе ўсю праўду-матухну? Ніхто. У кожнага свае грахі і тайны! Што расказала, тое і напішу. Гэта ж не дакументальная аповесць, а звычайны газетны артыкул-аднадзёнка, каб пачешыць падпісчыка, што некаму было горш, чым яму. Кажуць, гэта некаторым падымае настрой»

Юля даяцягнулася рукой да галінкі, сарвала некалькі клейкіх лісточкай, расцерла ў пальцах, удыхнула жывы і гаючы пах першай зеляніны.

ДУДЗЮК Зінаіда Іосіфаўна

Нарадзілася на Браслаўшчыне, жыве ў Брэсце.

Скончыла Брэсцкі інжынерна-будаўнічы інстытут і Вышэйшыя літаратурныя курсы пры Літаратурным інстытуце імя А.М. Горкага ў Маскве. Працавала інжынерам у праектным інстытуце і на вытворчасці, карэспандэнтам-арганізатарам Бюро пропаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў БССР па Брэсцкай вобласці, аглядальнікам абласной газеты «Народная трывуна», загадчыкам літаратурнай часткі Брэсцкага драмтэатра.

Выдала зборнікі вершаў «Праводзіны птушак» (1983), «Абрысы лета» (1988), «Так і не» (1993), «Табе» (2000), «Падданыя кахання» (2003), «Дарунак» (2010), «Прадзіва» (2015);

кнігі прозы «Палоннікі жыцця» (1997), «Кола Святога» (2006), «Аднарог» (2010);

раманы «Год 1812» (2004), «Слодыч і атрута» (2013), «Гонды» (2013), «Лаза» (2016); на рускай

мове — «Гонка за волком» (2012), «Год 1812» (2015), «Сотворение» (2015);

кнігі эсэ «Нямеранае багацце» (2012), «Шляхамі адвечнага слова» (2001), «Вяртанне забытага міфа» (2013), «Пара высокага сонца» (2017);

кнігі гістарычных і краязнаўчых нарысаў «Леў» (2011), «Выжыць на дарозе смерці» (2013), «Лясы і лесаводы Брэстчыны» (2000) і інш.;

зборнікі драматургіі «Чароўнае слова» (2001), «Зачараванасць тэатрам» (2005), «Гістарычныя драмы» (2016), «Нарадзіўся я ліцвінам» (2011) і інш., п'есы ставіліся на радыё, у прафесійных і самадзеічных тэатрах і студыях;

кнігі для дзяцей і падлеткаў «Канікулы на астэройдзе» (2012), «Листъя волшебного дерева» (2014), серыя з дзесяці кніжак «Приключения Буслика» (2014), перавыданне гэтай жа серыі адной кніжкай «Невероятные приключения Буслика и его друзей» (2015).

Пераклада на беларускую мову камедыю Я. Ходзькі «Вызваленая Літва, або Пераход цераз Нёман» (2002), казку П. Яршова «Канёк-гарбунок» (1997), асобныя вершы ўкраінскіх, рускіх і польскіх паэтаў, а таксама некалькі п'ес для лялечнага і драматычнага тэатраў.

Укладальнік кнігі «Песні Белавежы. Камянеччына літаратурная» (2005).

Лаўрэат шматлікіх рэспубліканскіх конкурсаў.

Член Саюза пісьменнікаў Беларусі.

ЗМЕСТ

АПОВЕСЦІ

РЭВАНШ	3
ВОЛЬНЫ ПАЛЁТ	80

КІНААПОВЕСЦІ

НА ПАРОЗЕ РАЮ	146
ЖОРСТКАЯ ІНІЦЫЯЦЫЯ	227

АПАВЯДАННІ

ЖАЛЕЗНАЯ ЛОГІКА	292
ВОРАГІ НАРОДА	306
ЧАПЛЯ	315
<i>Пра аўтара</i>	326